

№ 64. – 6 квітня.

10. Реджер Б.Т. Социолінгвістика: цели, методы и проблемы. – М., 1990. – 420 с.

11. Справжній казах Назарбаєв // День. – 2005. – 15 жовтня.

Оксана Зельман

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО ЯК ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

© Зельман О., 2006

Розглянуто базові детермінанти формування політичного лідера на основі праць теоретиків української політичної думки. Наведено історичні, географічні та психологічні особливості середовища, які позитивно корелюються з політичним лідерством. Особлива увага звертається на формування лідера саме в історії української політичної думки.

Is considered the main determinants of the political leader on the basis of transactionses of the theorists of the Ukrainian political thought. The historical, geographical and psychologic features are adduced, which one positively correspond with political leadership. The special attention addresses on process of formation of the leader just in a history of the Ukrainian political thought.

Історія української політичної думки – поживне поле для “росту” національної свідомості. Саме в цій сфері варто зробити наголос на специфічному аспекті науки формування українського політичного лідера. І якщо говорити про перспективи викладання політології у вищій школі, то однією з важливих проблем є проблема лідерства, зокрема перспектива формування українського політичного лідера. Викладання – це далеко не процес “наповнення” студента інформацією. Подолавши стереотипну систему суб’єктно-об’єктних відносин між педагогом та студентом, ми замінили її суб’єктно-суб’єктною, за якою студент не пасивний засвоювач, а активний замовник знань. Кожен студент – складна емоційно-інформаційна система, з вмонтованим фільтром для відсіювання “непотрібної” інформації, система, що при ефективному включенні в лекцію, кожне слово викладача кодує емоційним навантаженням, система що ідентифікує себе з певними явищами, подіями, людьми, нарешті з тим макрорівнем, на основі якого розвивається його вагома частина особистості, а саме з державою, людьми, нацією, з тим всім з чим він співіснує на єдиній території. Тому викладання має відбивати історичні, географічні та психологічні особливості даного народу, має бути адекватним його світосприйняттю і світорозумінню. Як зазначав К. Ушинський, “російське виховання”, є “французьке виховання”, “англійська система виховання” [7, 12]. А ми дозволимо собі додати, що є “українське виховання”, сформоване специфікою наших традицій, мови, історії, інтелектуального надбання українських вчених, діячів культури, освіти, політики.

В.Ф. Халіпов говорить про таку систему знань, що формується на стику педагогіки і крталогії як

педагогіка влади [6, с. 139]. У ній з позиції педагогічної науки, мають досліджуватися суть, необхідність, можливість і особливості виховання і освіти осіб, котрі займаються (чи готуються до неї) в складній, делікатній і в той же час авторитарній сфері, як влада. Разом з тим зрозуміло, що питання влади та лідерства повинно знаходити повніше відображення в історії і теорії педагогіки, в психологічній, шкільній, військовій, підготовчій, в ВНЗ різних секторах професійної педагогіки (наприклад, педагогіки державних службовців) та інших галузях педагогічних знань. Безпосередньо, поряд з педагогікою розглядається і психологія влади – одна із наук на стику психології і кротології [6, с. 140], фактично, складова частина кротології. Ця наука дає уявлення про закономірності, механізми і факти психічного життя людства, тих, хто є в структурі влади і біля її керма (політичних лідерів), а також про вплив психічних процесів і проявів у підвладних безпосередньо на владу. Зростає обсяг публікацій, охоплюючи цікавий з наукового і побутового погляду матеріал, що дає яскраві враження, а подекуди і відштовхуючі картини впливу психіки лідера, психології на владу та владні процеси. В усіх аспектах психологічного знання політична психологія і особливо психологія влади – досить складні сфери теорії. Це саме та зона теорії і практики, де найбільше чуттєво і хворобливо дають про себе знати людська агресія, деструктивність, жорстокість, садизм, мазохізм. Тому це цікавить дослідників і певний аспект проблеми присвячений цьому. Чого вартує одна фраза Еріха Фромма: “Я вважаю, що головним мотивом для Сталіна була насолода своєю необмеженою владою: “Хочу – страчую, хочу – помилую” [6, с. 142]. Так історик Н.Я. Ейдельман відзначав: “Історія володіє яскравим і моторошним “набором” одноосібних деспотів: Хеопс, Навуходоносор, Калігула, Нерон, Тімур, Цінь Ши-Хуанді” [6, с. 287]. За основними “критеріями” вони були схожими з тисячами інших самодержців, але виділялися із їх середовища, залишаючись сумною пам’яттю інколи через особливу жорстокість, але частіше через якусь дивну особливу рису. Таким був, наприклад, єгипетський тиран Хакім з династії Фатімідів (996–1021), котрий наказував жінкам ніколи не виходити на вулицю, вдень всім підданам спати, вночі – вести активний спосіб життя; і так протягом чверті століття [6, с. 287].

Колишній президент Французької республіки Валері Жіскар д’Естен в книзі “Влада і життя” відверто писав: “Президентство відбилося на моїй нервовій системі. Кожен агресивний випад викликає цілий потік зворотних реакцій, котрі з кожним разом стають все більш гострішими і менше піддаються контролю... Я постійно контролюю свій настрій, намагаючись уникати його перепадів. Дратівливість, про яку я до того часу не мав уявлення, постійно накопичується в мені. Стримувати себе стає все складніше і це було лише додатковим джерелом нервового напруження” [6, с. 297].

Владним персоналом властиве, як правило, приватне життя, але зі значними обмеженнями і своєрідністю. Бути лідером – справа не проста. Лідер – не професія чи вид діяльності. Роль лідера можна зіграти, але гра буде фальшивою. Лідером просто потрібно бути. Нести цю важку ношу, не вдаватись в крайнощі, не стати блазнем своїх неконтрольованих емоцій – завдання не з легких. Вдвічі складніше бути політичним лідером в Україні. Це справа сильних особистостей, вольових, талановитих, ініціативних, патріотів.

“Кожна благородна особистість
глибоко усвідомлює свою кровну спорідненість,
свій кровний зв’язок з вітчизною”

В.Г. Белінський [1, с. 58]

Степан Вовканич писав, що ми маємо усвідомлювати, Україна як незалежна держава ще не сформувала власної еліти усталеним шляхом якісного вибору – починаючи від обдарованої дитини чи студента до керівника-новатора і патріота, не визначила способу та джерела її рекрутування [2, с. 82]. Немає сумніву, що формування вибраних – надзвичайно копітке, тривале, комплексне і державне. Якщо немає власної державної національної системи освіти, науки і виховання, то важко сподіватися на позитивні результати. У працях представників української політичної думки, таких як Дмитро Донцов, Лев Ребет, В’ячеслав Липинський, Юрій Липа формування лідера ставиться поряд з розвитком національної ідеї. Чітко простежується синкретизм понять: національна ідентичність, самостійність, лідерство.

Так, Д. Донцов писав, що без керівної верстви суспільство не існує, існує стадо [8, с. 526]. Крім того, кожна верства суспільства має свої властиві їй психологічні якості. “Коли психічні прикмети верстви підвладної стають прикметами верстви правлячої – в суспільстві настає катастрофа” [8, с. 515]. Щодо психологічної характеристики лідерів або, як називає Д. Донцов, провідної верстви: „Отже, провідна верства повинна бути окремим своїм положенням, з окремої глини зліплена, з окремими прикметами характеру. Які мають бути ці прикмети? Суспільство існує як спільна поділена на щаблі від вищого до нижчого з стисло означеними функціями кожної з своїх частин. Всяка інша неієрархізована громада є не спільнота, тільки отара, над якою

мусить стояти чабан. Вимріяне демократами суспільство, яке складається лише з селянства або взагалі з так званого трудящого народу без окремої провідної верстви – це **плебейська фантазія**, в житті неіснуюча, за яку природа жорстоко мстить і над самими фантастами і над нацією, яка зродила собі на згубу своїх апостолів черні” [8, с. 525].

Отже, лідера продукує певна елітна частина населення – так звана каста, ізольована від „трудящого народу”. Умовно назвемо її “парником для політичного лідерства”. Тут є поживний ґрунт, сприятлива температура, чиста порода. Тут можна “селекціонувати” політичних лідерів. Крім того, нам даються “лакмусові папірці” для того, щоб визначити чи правильного лідера продукує його каста. Три прикмети володарського духу лідера такі: по-перше, шляхетний порив “формотворця”, захоплення своєю метою і задуманим, втіленням його в реальну форму, порив чужий і не доступний людині з маси, а коли доступний, то в дуже обмеженому середовищі. Людина з маси не є формотворцем, а лише звичайним виконавцем в руках майстра. По-друге, прикметою володарської душі є мати оту концепцію задуму, концепцію форми, ту метафізичну форму, яку ніколи не має людина з маси, якій не доступний зв’язок органів цілого, або взаємна залежність його частин. По-третє, прикметою володарської душі є “тверді рухи”, сила що “угинає матерію” і не вагається підкорити її “ворохобні” тенденції своєму задумові і своєму пориву [8, с. 527].

Шляхетність, благородство – це перша прикмета члена провідної верстви. Ідея своєї відмінності, вищості над рештою (коли ця верства ще сильна і здорова) глибоко вкорінена в самій цій верстві – і що дуже важливо у верстві підвладній. Лідеру важливі не особисті вигоди, лише засади честі, ідеали, які коріняться в його природі, в його крові і яким у жертву приносяться не тільки свої особисті справи, а й все близьке й рідне. Друга прикмета правлячої касты – це мудрість, не хитрість, не демократичне дурисвітство, навіть не фахове вишколення чи розум інтелігента. Мудра думка – це та сила, що формує речі і тримає їх у формі, зокрема людські спільності. Мати систему, план, задум цілого суспільного механізму – щоб всі його елементи трималися в єдності – перша вимога мудрості володаря. Друга – мати таку концепцію, щоб вона забезпечувала протистояння спільноти назовні – її “твердість”. Але є ще третя вимога – щоб ця концепція забезпечувала “спокій” всередині, не допускала до розладу, до переваги окремих частин. Мужність, відвага – третя прикмета члена провідної касты [8, с. 533].

Три головні чесноти правлячої верстви – мудрість, шляхетність і мужність – це три постаті, три вияви негнатового формотворчого духу, який живе в правлячій верстві, консолідує суспільство, тримає його в цілісності [8, с. 535].

У кожній касті формується певний тип особистості, відповідно і тип політичного лідера, риси котрого, наприклад, позитивно корелюються з нордійською расою, якій Д. Донцов надавав перевагу, яка “мабуть займає найвищий щабель в драбині різних людських типів” [8, с. 537]. У нас, на думку Донцова, найпоширенішим є тип динарця і, на жаль, остійця [8, с. 538]. Коли б підходити до нього з погляду його духовного обличчя, то без помилки можна сказати, що це переважаючий тип нашої демократичної верстви, яка відіграла вирішальну роль в Україні в 1917 році. За Гунтером [8, с. 538], остійцям бракує “володарського духу нордійця”, це тип “спокійного підданого”. Устремління остійців в суспільному житті – понизити все, що пнеться догори, що виступає з рядів, робити отарою. Він ненавидить все, що має печать вищості – талановитість, геніальність, видатну індивідуальність. Відчуває остієць колективістично, отарно, бо будучи самотнім почуває себе в небезпеці, звідти його патологічна туга, навіть за ціну рабства до об’єднання. Коли остієць вступає в партію, то звичайно це партія більшості, найвпливовіша. Тому в країні з остійцями так важко заснувати нову духовну течію. Такі поняття, як героїзм, великодушність, честь є зовсім чужими остійцеві. Він спекулює на вічних ідеалах, легко “переорієнтовується”, готовий служити кожній силі. Чабани, коли й попадають на трон, то довго на ньому не засиджуються.

Такий погляд на тип правлячої особистості, і особливо трактування маси, властивий також для Хосе Ортеги-і-Гассета, який вважав, що маса є герметизована в собі, неспроможна нікому і нічому підпорядковуватися, переконана у власній самодостатності, не визнає керівництва; тепер ці люди вважають, що зможуть управляти процесом цивілізації і навіть не усвідомлюють всієї складності сутності цього процесу, який вимагає надзвичайної витонченості [3, с. 64].

Друга раса особливо сильно представлена в українській нації – динарська. Основні риси: почуття гордості, відважність, почуття честі, є войовничі (в обороні). Плакають власний стиль життя, звичаї, мистецтво. Дуже вразливі, але й добродушні. Їм бракує нордійської чіткості думки, сміливості, почуття експансії. Має своїх представників в Україні раса середземноморська, медитеранська. Медитеранці “бистродумні”, запальні, пристрасні, жадібні до змін, закохані в життя, експресивні [8, с. 539].

Найменше, мабуть, представлена в Україні нордійська раса (яка поширена в скандинавських країнах, Німеччині, Бельгії, на півночі Франції). Беддо виділив такі риси нордійців: витривалість, сила волі, лояльність, правдолюбивість, впевненість [8, с. 540]. Це „панська” раса, так само як і остійці, раса рабів. Багато представників цієї раси мала блискуча доба Київської Русі. На жаль, панство козацьке поволі розгубило всі духовні прикмети правлячої верстви, “здемократизувалося”, “схолопіло” [8, с. 540].

Отже, як вважав Д Донцов, провідна верства – невід’ємний елемент українського суспільства, його кістяк. Інше бачення “лідерської касты” дає Лев Ребет в праці “Теорія нації”, де він пише, що в наш час значення провідної особи не таке вирішальне. Тепер інші могутні чинники, традиція тощо ведуть вперед [4, с. 80]. Тільки там, де нація перебуває в стані кризи, або де народ політично не вироблений, до влади приходять диктатор і, очевидно, його роль там значна. Слабкі групи людей часто з’єднують свою долю з одною особою, в руки якої віддають всю відповідальність. Небезпека такого укладу відносин є очевидною, коли його порівняти з вуликом бджіл, бо він побудований на базі абсолютної функціональної залежності, не може жити без керівництва. Аналогічно, кожна смерть диктатора в тоталітарних режимах дає тріщину в державі. Довголіття диктатури, wielimінувавши самодіяльність населення, позбавляє його великою мірою здібності управляти собою. Отже, державній національній системі, побудованій винятково чи переважно на персональному принципі, стало загрожує занепад. Але, очевидно, не завжди єдиновладдя мусить довести до кризи. Коли народ має закріплені кордони, довгу традицію, вироблену бюрократію, тоді, очевидно, потрясіння менше і перехід до нових стабілізованих відносин легший.

Зрозуміло, що держава, побудована на особі володаря як вирішальній інституції, мусить мати тенденцію бути абсолютною. Тоді державна структура вичерпується системою тоталітарної репрезентації її володарем. Зразком такої структури може послугувати Франція Людовіка XIV, котрий зовсім виправдано міг сказати: “Держава – це я” [4, с. 81]. Особиста воля монарха – це воля держави. Безперервність традицій монархій є дуже вразливим місцем монархічної держави, бо вона раз порушена втрачає силу масового психологічного впливу.

Тим не менше, інший представник української політичної думки апелює до ідеї організації українського монархізму. В’ячеслав Липинський, подібно до Дмитра Донцова, вважав, що кожна демократія в чистому вигляді – це організм без спинного хребта [8, с. 347]. Для того, щоб організувати державу, нація повинна виділити із себе найкращих, найздібніших організаторів. Найкращих організаторів знайти і до праці державної „притягти” не може навіть виборна влада. До того ж вона (влада) зацікавлена в тому, щоб ніхто здібніший, ніхто насправді талановитий коло неї при праці державній не опинився, бо народні представники загублять любов і довіру виборця. Тільки той, хто стоїть понад всякими виборами і понад всякими партіями – той зацікавлений у зростанні, в консолідації, а не в використуванні держави – хто несе за цю державу не тимчасову, а постійну, аж до смерті перед своїми нащадками відповідальність – тільки господар Монарх захоче і зможе знайти найкращих організаторів, поставити до державної справи, а некомпетентних усунути [8, с. 354]. Тільки на місцях: по селах і волостях, тільки в продукуючих класах: в селянстві, робітництві, в культурному працюючому міщанстві, в технічно творчому міщанстві виростуть і знайдуться організатори держави. Забезпечити цю природну і єдино раціональну людську **селекцію** децентралізацією і збереженням чистоти класового принципу – велике завдання Української держави. Справа Монарха – організувати армію і державну адміністрацію. Так вважав Липинський [8, с. 355]. Політичним лідером в державі може бути тільки монарх.

А Лев Ребет вважає, що монархії, повалені внаслідок революції чи війни, не мають вже сили наново відродитися [4, с. 84]. Німб, що впав, нелегко підняти і ще важче відродити захитаний авторитет. Теорія повної тотожності держави з володарем має своє особисте виправдання. Як роль володаря в консолідації населення перебрали тепер керівні органи держави, так функцію феодалного дворянства як особливого цементу держави перейняла модерна провідна верства, інтелігенція. Національна і державна свідомість і воля, що колись мали свій центр в середовищах дворянства, тепер живе серед групи найактивніших громадян, серед яких є чимало осіб з-поміж робітництва і селянства.

Враховуючи погляди цих представників української політичної думки на формування політичного лідера, бачимо, що в них існує низка розбіжностей, щодо того яким саме він повинен бути. Але так чи інакше український політичний лідер є „продуктом” українського суспільства. Тому він повинен бути національно свідомим реформатором і практиком, любити свою державу, свій народ, мову, традиції. Категоричність, експресія, сила волі, впертість в досягненні результату, яскраво виражена харизма – те, над чим потрібно працювати під час формування лідера. Центральна ланка у владі – це та фігура в людській спільноті (організмі) – та персона, особистість, якій власне належить політичний вплив, можливість реалізувати свою волю, характер від небагатьох до великої кількості інших людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великие мысли великих людей. Антология афоризма. Т 3. XIX – XX века / Сост. И.И. Комарова, А.П. Кондрашов А.П. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 1998. – 736 с.
2. Вовканич С. Інформація, інтелект, нація. – Львів: Євро світ, 1999. – 416 с.
3. Ортега-і-Гассет Х. Вибрані твори. – К.: Основи, 1994. – 380 с.
4. Ребет Л. Теорія нації. – Львів: Творчо-виробниче підприємство “Всеукраїнський політичний журнал “Державність”, 1997. – 168 с.
5. Тоффлер Є. Метаморфози влади. – М.: АСТ, 2001. – 672 с.
6. Халипов В. Ф. Наука о власти. Кратология. – М.: ОСЬ, 2002. – 448 с.
7. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. – К.: Школяр, 1997. – 152 с.
8. Політологія. Кінець XIX – перша половина XX ст. Хрестоматія / За ред. О.І. Семківа. – Львів: Світ, 1996. – 800 с.
9. Дурдин Д.М. Образ» политического лидера и возможности его изменения // Полис. – 2000. – С. 133–151.
10. Корсак К., Бойчук О. Лідери XXI століття (завдання і гіпотези) // ПЕРСОНАЛ. – 2004. – № 4. – С. 64–69.
11. Мірошніченко П., Довгопол Н. Лідери // ПЕРСОНАЛ. – 2005. – № 2. – С. 87–91.
12. Пищулин Н. П. Политическое лидерство, общественное мнение о процессах и институтах. // Социально-политические науки. – 1990. – № 5. – С. 38–128.

Лариса Климанська

Національний університет “Львівська політехніка”

КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ У ПОЛІТИЦІ

© Климанська Л., 2006

Досліджено поняття, складові та механізм використання комунікативного потенціалу в політиці. Ціль автора – дослідити, які можливості відкриває для себе політичний актор, що володіє потужним комунікативним потенціалом.

The article explores the very notion, parts and mechanisms of communicative potential in politics. Purpose, which the author stages before itself – what possibilities the political actor, that holds powerful comounicativnim potential opens for itself.

У загальному вигляді автор ставить проблему ефективності застосування комунікативного потенціалу в політиці.

Дослідження політичної комунікації, пов’язане з важливими науковими та практичними завданнями, а саме політична комунікація сьогодні є зосередженням всієї політології. При тому політичну комунікацію можна визначити як передавання смислів, значущих для функціонування політичної системи. Р.-Ж.Шварценберг дає таке визначення політичній комунікації: “політична комунікація – це безперервний обмін політичними смислами між індивідами та політичними силами суспільства з метою досягнення згоди” [1, с. 174]. А.І. Соловйов, досліджуючи концепт політичної комунікації, зазначає особливості цього феномена, що найяскравіше, на його думку, відображають сучасний стан політичної сфери: “гіпотетичність, неочевидність підтримання постійних контактів між державою та суспільством у сфері влади перетворили політичну комунікацію на своєрідний епіцентр політики, ключову умову та одночасно джерело репродукування даної форми соціального життя в цілому” [2, с. 17] Делегування політичній комунікації таких повноважень формує не тільки її соціальні функції, а сприяє перетворенню політичної комунікації на головну ланку політичного процесу, а комунікативного потенціалу на один з важливих ресурсів політичного суб’єкта.

Аналіз останніх джерел і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми.